

Noget helt nyt, som om det altid har været

Islamisk ret og religion i dagens Danmark

Af lektor, ph.d. Niels Valdemar Vinding

At islam og sharia er til fortolkning, er ikke noget nyt. Det er heller ikke nyt, at mange muslimer fremfører aktive, levende og ret opfindsomme nytolkninger af de guddommelige regler og påbud. At det sker, står imidlertid i modsætning til mange af de antagelser, som bliver fremført i offentligheden om, at sharia er evig og uforanderlig, og at muslimer er underlagt Guds vilje og love uden selv at have noget at sige. Sådanne antagelser bliver ikke bare fremført af konservative muslimer, men også af mange, som gør deres holdninger til islam gældende i medier, politik og forskning. Heller ikke det er nyt eller egentlig særlig spændende.

Producing Sharia in Context

Det nye, som vi for tiden undersøger i forskningsprojektet 'Producing Sharia in Context' under min ledelse, består derimod i to tæt forbundne observationer: For det første, at konteksten for fortolkningen af islam og sharia betyder så meget, som den gør, og har så stor indflydelse på, hvor åbent fortolkningsrummet for muslimer egentlig er. Det gælder samtidens store trends og spørgsmål som

køn og ligestilling, klima og bæredygtighed, demokrati og menneskerettigheder.

For det andet, at de normative og medbestemmende kræfter i muslimeres kontekst har direkte interesse i og magt over, hvordan muslimer i sidste ende udlever sharia, bredt forstået som islamisk ret, etik og praksis. Der er mange forståelser af sharia i spil i samfundet, men det er en væsentlig pointe at kortlægge, hvad de bygger på, og hvordan de gøres gældende.

Udgangspunktet for projektet er, som titlen også sigter på, at sharia i høj grad er et omskifteligt fænomen afhængigt af sin kontekst. Fra en given kontekst hentes en umiddelbar forståelse af meningen med de store religiøse budskaber, som bliver styrende for hverdagens ret, moral og praksis. Projektet udfordrer store dele af den fremherskende forståelse af sharia i forskning og samfund og viser, at normative kræfter uden for islam flytter grænserne for både mening og forståelse af ret og uret, rigtig og forkert. Derfor undersøger vi i projektet sharia i dagens Danmark. Det gælder dansk lovgivning, velfærdssamfundets praksis, folkekirke

og så videre. Det er i høj grad i disse sammenhænge, at vi ser på, hvordan sharia fortolkes og forandres.

På denne måde skriver projektet sig ind i studiet af islam og muslimer i Europa og Danmark. Det har dermed også rødder tilbage til professor Jørgen S. Nielsens *Center for Europæisk Islamisk Tænkning*, som havde hjemme på Det Teologiske Fakultet fra 2007 til 2013. I de nuværende rammer udspiller dette projekt sig i det tværfaglige rum mellem islamiske studier, ret og religion, som også er den mundrette titel på den lektorstilling, som jeg er tiltrådt 1. oktober 2022.

I det følgende vil jeg præsentere et par eksempler på sharia i dagens Danmark og overveje, hvordan vi kan vide, hvad sharia er, og hvordan samfundet i bredeste forstand er med til at genfortolke fænomenet.

Hvem gør Sherin Khankan til islamist?

Mandag den 17. maj 2021 førte højesteret Sherin Khankans injuriersag mod Naser Khader, efter hun i Vestre Landsret fik afvist sin sag mod Khader (K), Martin Henriksen (DF) og Marcus Knuth (K). Ti dage senere blev der afsagt dom, hvor Højesteret i grunden medgav, at der var tale om ærekrænkende sigtelser mod Khankan, men at Khaders udsagn i Den Europæiske Menneskerettighedskonventions forstand havde karakter af værdidomme.

Sagen er i sig selv interessant. Det, som imidlertid fanger vores nysgerrighed i projektet, er den måde, der bliver argumenteret for påstandene om, at Khankan skulle være islamist. I sin procedure argumenterede Khaders advokat for, hvor-

for Khader var i sin gode ret til at kalde Khankan for en sort og radikal islamist. Han mente, at sharia er retsregler udledt af koranen, og når hun kalder sig muslim, så må hun følge koranen. Sådanne udsagn er givetvis inden for grænserne af rimelige udsagn om sharia, koran og det at være muslim, når man står i retten. Men en besynderlig bemærkning faldt, da advokaten skulle koble det til islamisme, og jeg, der sad som tilhører, måtte for alvor til tasterne.

Advokaten fremførte nemlig dette udsagn: "Hele koranen er Guds ord, og i modsætning til kristendommen er det Guds bogstavelige ord og kan ikke fortolkes. Kun de ti bud i Bibelen er Guds ord." Man skal gøre sig meget umage, hvis man skal gøre Khankan til en bogstavtro islamist – imod hendes aktive og tydelige arbejde – og gøre det med teologiske argumenter. Alligevel er det netop det, der sker her.

Godt halvandet år senere kan jeg stadig ikke begribe, hvad advokaten sigtede på, hvis ikke det bare var en ukvalificeret måde at tegne et portræt af Khankan. Eller måske var det et forsøg på at gøre det plausibelt, at man kan argumentere sådan, og det, som Khader siger om hende, i det mindste er inden for lovens rammer. Men hvordan skal man forholde sig til sådanne dogmatiske udsagn, når de lyder i forsøget på at overbevise syv højesteretsdommere? Hvem vil acceptere som juridisk gyldigt udsagn, at koranen er Guds bogstavelige ord, som ikke kan fortolkes? Hvorfor er det vigtigt at understrege den forunderlige og uheldige sammenligning med Bibelen, hvor 'kun' de ti bud er Guds ord?

Jeg kan dog konstatere to ting: For det

første er selv de besynderligste dogmatiske udsagn tilsyneladende gangbare argumenter, som kan fremføres i landets højeste domstol. Hvordan kan sådan noget ukritisk fremsiges? Og hvor er den faglige kritik, der skulle sætte saglige spørgsmålstejn ved det?

For det andet er det uklart, hvorfra en så tydelig islamistisk, næsten fundamentalistisk udlægning af islam stammer, og hvad den siger, om islams antagede væsen og natur. Det ligner umiskendeligt, at man overtager islamismens egne grundpræmisser og gør dem til sandhedsudsagn i en dansk domstol, uden at sætte spørgsmålstejn ved, hvor man ved det fra.

Religion og arbejdsmoral i jobcenteret

I 2020 udgav Jesper Petersen og jeg en lærebog om *Sharia og samfund. Islamisk ret, etik og praksis i Danmark*. Den blev til i et tæt samspil mellem formidling og forskning, hvor Jesper var førsteforfatter på bogen, mens jeg så kunne skrive de forskningsansøgninger, som vores undren gav anledning til.

Til bogen interviewer jeg en medarbejder ved et jobcenter, der møder muslimske kvinder, der mener, at de er for syge til at tage imod et jobtilbud. Når en lægeerklæring mangler, så sætter den stramme lovgivning klare rammer for medarbejderens professionelle virke. Man kan enten se igennem fingre med det eller skære kvinden i de sociale ydelser. Der sker ofte noget andet. Efter at have talt med en syg, muslimsk kvinde spørger socialrådgiveren både i omsorg og i kritik: "Hvis du er syg, hvorfor faster du så?"

Socialrådgiveren ved godt, at man efter de islamiske regler skal være sund og

rask for at faste, og bruger på den måde moralske argumenter til at løse nogle af de svære cases. Men som med advokaten i sagen mellem Khankan og Khader rejser denne praksis nye spørgsmål i vores forskning. Hvorfra ved socialrådgiveren, at det forholder sig sådan med sygdom og faste i islam? Hvordan kan det være, at islamisk moral indgår i en saglig vurdering af jobparathed? Der er flere ting på spil, men det at være en god muslim og at tage imod et jobtilbud i det danske samfund bliver knyttet tæt sammen i denne konkrete situation, hvor sharia er til forhandling.

Der er mange flere tilfælde. Fra skolerne, fra politiets arbejde, fra fængslerne, fra mødet med præsterne i folkekirken og fra sundhedssektoren. Fælles for dem alle er, at repræsentanter for stat og samfund aktivt tager på sig at udlægge og bestemme, fortolke og omtolke, hvad islamisk ret, etik og praksis er og bør være i dagens Danmark. Og videre: Det er bemærkelsesværdig, at det sker, for ofte er det kun løst koblet til, hvad muslimer selv gør og forstår i de givne situationer.

Grundlæggende observationer

I forskningsprojektet anlægger mine kolleger og jeg et særligt kritisk blik på den måde, hvorpå forståelsen af sharia og muslimers religionsretlige praksis i nutiden præsenteres som uforanderlige dogmer. For hvordan kan man egentlig vide, hvad sharia er? Som eksemplet fra højestetret viste, så får ekstreme tolkninger ofte fortrin frem for andre.

Når vi spørger sådan, så er vi en del af en tendens i nyere islamforskning, der tager de praktiske og etiske aspekter af sharia mere seriøst og undersøger

dem blandt muslimer og ikke-muslimer i deres levede kontekster. Sådanne tilgange lægger vægt på de induktive fortolkningsformer og undersøger, hvordan muslimer i mødet med samtidens problemer aktivt gør brug af efterrationaliseringer af sharianormer.

Efterrationalisering er en måde at skabe islamisk legitimitet for moralske, juridiske og politiske udfordringer under de herskende juridiske og socio-politiske forhold. Halal bliver f.eks. omtolket som økologi. Og hvis Gud er jordens skaber og opretholder, så må bæredygtighed være et evigt princip. Det er udefrakommende faktorer i tidens ånd, der påvirker muslimers forståelse, og kilderne til ret er de menneskelige efterrationaliseringer frem for Guds overleverede åbenbaring.

Hvis man tager vanskeligheden ved at bestemme fænomenet sharia alvorligt, så bliver det helt centralt at undersøge den indflydelse, som de kontekstuelle værdier og normer har på sharias normative udtryk. Sagt på en anden måde: Vi ved kun, hvad sharia er og kan være, hvis vi forstår dets kontekst og virkningshorisont. Dette sker ikke kun i progressiv, liberal eller

moderne islam, men også i konservative og dogmatiske fremstillinger. Indsigten her er, at det er en iboende menneskelig måde at konstruere religiøse og juridiske normer ud fra brug og kontekst snarere end ud fra de oprindelige kilder selv.

Dermed kan sharia karakteriseres som fleksibel, foranderlig og endda tilfældig i sin fremkomst og har sandsynligvis altid været sådan. En bedre definition af sharia kræver derfor en klar forståelse af de eksterne faktorer og kræfter, der er med til at producere og sam-producere nutidens sharia. Det sætter mange spørgsmålstegn ved antagelser om sharia i forskning, politik, lovgivning og offentlighed. Samtidig åbner det for nye politiske og juridiske muligheder, for hvis sharia altid er til forhandling, er der så ikke en fortolkningsmagt, som man som samfund kan gøre aktiv brug af? Her er potentielt store muligheder for vores viden og samfund, og for islamforskning som indspark i dansk ret og religion.

Derfor kan jeg konstatere, netop som jeg begyndte, at både muslimer og ikke-muslimer med sharia skaber noget fuldstændigt nyt, som om det altid har været.